

האם נקודה שספק אם נראית לעין פוסלת באתרוך

א. מצות נטילת ארבע מינינים. ב. פסול חסר, הדר ושאר פסולים בשבעה ימי החג. ג. מהתורה או מדרבנן. ד. פסול הנמסר לחכמים ספקו לחומרא או לקולא. ה. חילוק בין פסול חסר לפסול הדר ושאר פסולים. ו. שתי חכמים חלוקים.

א. מצות נטילת ארבע מינינים

מבואר **בסוכה** (מא). שנצטוונו מה"ת לטול לולב ולשמוח בו לפני ה' ז' ימים שנאמר (ויקרא פכ"ג פס' טז) "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תרמית וענף עץ עבת וערבי נחל ושמתחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים". ואין חובת מצוה זו שבעת ימים אלא במקדש, אולם בשאר הארצות יום ראשון לבד הוא שחייבין בה מן התורה. וכן פסקו הרמב"ם (עשה קסט), **בחינוך** (מצוה סבד), ועוד. ועיי' **רמב"ם** (לולב פ"ז ה"ה) אברהם מינינים אלו מצוה אחת הם, וכולם נקראים מצוה לולב.

ב. פסול חסר, הדר ושאר פסולים בשבעה ימי החג

והנה לצאת ידי"ח מצוה זו בענין ד' מינים כשרים, ומצינו כמה דברים הפסולים בהם: א) שיהיה לו כל הדי' מינין. ב) אין שמו (עלי. ג) חסר כל שהוא. ד) הדר שלא יהיה בו מום. ה) מצוה הבאה בעבירה. ו) יבש. [ועיי' **בתוס'** (סוכה כט. ד"ה לולב) דפסול "הדר" הוא משום שגנא בתורה "הדר" (שם כט: ד"ה יבש) כתב שהוא משום דכתיב "זה אלו ואנהו"].

ואמרו **בסוכה** (לז): דכל זה ביום הראשון דלקיחתם מה"ת, אבל שאר ימי החג פסול חסר אינו פוסל. וכן פסק **השו"ע** (סי' תרמט טע' ה). ומי"מ עיי' **במ"ב** (סי' קמ"ג) שאם האתרוג אין רובו קיים שכתב ש"י"א שלא אתרוג מקרי אתרוג אמר רחמנא ולא חצי אתרוג, אבל בפסקי מהר"א משמע דאתרוג לא נשאר בו אלא מיעוטו סגי ביום שני, ובלבד שהוא נשאר שיעור ביצה. ועיי' **בבכורי יעקב** (סי' קמ"ג) שלדעתו מ"מ משום הידור מצוה יש לקחת שלם, ועיי' **בתורת חסד** (סי' לו) בזה. [ודעת **הראב"ד** (תמים דעים סי' רלג) שאין ראוי לצאת באתרוג חסר אף בשאר הימים משום הידור מצוה. וכן נקטו **הבכורי** (סי' תרמט סי' קמ"ג) ו**הכה"ח** (שם אות עו). וכן הורה **החזו"א** (ד' מינים השלם ע"י שכתב אות ד) לענין מי ששנף העוקף מהאתרוג (שפסולו מדין חסר). אולם מסתימת המ"ב ושאר הפוסקים משמע שאין הידור בזה].

אולם לענין פסול הדר נחלקו הראשונים האם מעכב אף בשאר ימים, ולהלכה דעת **השו"ע** (שם) ו**הביאור הגר"א** (שם) להקל, אבל דעת **הרמ"א** (שם) להחמיר. ועיי' **בכה"ח** (שם אות טז) דמ"מ אף לנוהגים כהשו"ע לכתחלה יש לזהר לצאת אליבא דכו"ע.

ג. מהתורה או מדרבנן

ומצינו **ברא"ש** (סוכה פ"ג סי' יד) שכתב דכל הפסולים המוזכרים בד' מינים, **מסרן הכתוב לחכמים** והם אמרו שלא בשעת הדוחק אפי' בדיעבד לא יצא כדי שיהיה ישראל בשמחה, אבל במקום הדוחק (כגון דלכא אחר) הכשרים כיון שא"י בענין אחר ומברכין עליהם, עיי' ועיוני **בקרוב נתנאל** (שם אותיות ה-ו) שמבואר דדברי הרא"ש נאמרו בשאר ימים אחרת נטילתם הוא מדרבנן. אולם **באור שמח** (לולב פ"ז ה"ה ו"ה) ו**בחזו"א** (א"י"ח סי' קמ"א אות ט) נראה דס"ל שנמסר הפסוק גם לענין דאורייתא, ועיי' עוד בפוסקים דלקמן.

והנה **בט"ס** (סי' תרמט סי' קמ"ג) כתב: ע"פ הרא"ש דאין עיקר פסולי אתרוג אלא מדברי סופרים ותקון רבנן באתרוג כעין דאורייתא בקדשית (לפסול כלאים) ועיי' ספקים לקולא. [אלא דאף לדידה יש פסולים שהם דאין כגון שאול וגזול ביום הראשון, עיי' **שו"ע** (סי' תרמט סי' א-ב וסי' תרמ"ט סי' א), ועיי' עוד לקמן].

מבואר דאע"פ דעיקר מצות זו מינינים דאין מ"מ ס"ל דגדרי "הדר" נמסרו לחכמים. והביאו דברי הרא"ש **הגר"ז** (שם אות כב) **במ"ב** (סי' תרמט שעה"כ אות ט) ו**החזו"א** (שם אות ט) כתב בזה"ל: "ובגלוי ההדר רח"ף ה' כהסכם חכמים כמ"ש הרא"ש עיי'". ובאמת כן מוכח מהר"ן (סוכה יג: ברי"ף ד"ה ומיהו איכא למידק). וכ"כ **החת"ס** (סוכה לו. ד"ה אתרוג תפוח).

ד. פסול הנמסר לחכמים ספקו לחומרא או לקולא

ולאור הדברים לכאורה י"ל דבמקום דאיכא ספק אם א' מהארבעה מינינים פסול ל"ל דהוי ספק דרבנן לקולא. וכן מבואר **ברא"ש** (פ"ג סי' יח) שכתב גבי האי סוגיא **בסוכה** (לו). דאתרוג שנימוח כל בשרו בפנים וקליפתו החיצונה קיימת וחדרי הזרע קיימין בפנים, (עיי' **גר"ז** (סי' תרמ"א אות יב) ו**בחי"א** (ככל קמ"א אות ד) דס"ל שהוא משום חסר, ועיי' **בחת"ס** (שם), שמדשהשמיט קיימין ספק של הגמ"י בזה (ולא איפשטיא שם), משמע שהוא סובר דאזלינן בה לקולא ואינו נחשב "חסר", דהנך פסולים גם עיקרן אלא מדברי סופרים. וכ"כ **הב"י** (שם ע"מ ש. ד"ה יתקב וחסר), ועיי' **שו"ע** (ד"ה ומ"ש ואם יתקב) ו**הש"ב** (שם) שהשמיט גם איבעיא זו, אבל הרא"ש חולק על הרמ"ן.

מיהו **הטור** (סי' תרמ"א) הביא דיש מחמירין לענין פסול הנ"ל וסיים "ויחייב מסתבר כיון דספקיא דאורייתא הוא". וביאר **הב"ח** (אות ה) שהמחמירים ס"ל דאע"פ דהנך פסולין אין עיקרן אלא מד"ס כנ"ל, מ"מ מאחר דספקיא במידי דאין הוא, דהיינו נטילת אתרוג כמ"ש **הפמ"ג** (מ"ז סי' ה), ועיי' **בלבו"ש** (שם על ה"ט"ז סי' טו), אזלינן בה לחומרא. ו**בביאור הגר"א** (שם אות ה) כתב דפליגי אם הניך פסולין מדאורייתא. וכן נקט **בביאור הלכה** (שם ד"ה אתרוג שנימוח). ו**הלבו"ש** (על ה"ט"ז סי' טו) כתב בזה השני דאפשר דס"ל למחמירין דגם הפסולים הם דאין. ועיי' **בט"ז** (שם ע"מ ש. ד"ה יתקב וחסר), ו**בחת"ס** (שם) אולם **פירושים הנ"ל** משום שהרא"ש כתב להדיא דכולהו ספקיא דרבנן גינהו, אע"כ דהטור ס"ל דאע"פ דשאר נקבים פסולין מדרבנן מ"מ כל שעיקרו נימוח לאו שמה אתרוג פסול מה"ת.

ולמעשה פסק **השו"ע** (שם טז) כדעת המקילין דאתרוג שנימוח כשר. וכתב **בפמ"ג** (שם מ"ז סי' קמ"ד) דמזה הדין משמע דניקב נסדק נקף דפסולים מדרבנן נצטוו דאע"פ דאזלינן בספקים לקולא. וביאר **בחת"ס** (שם) דאע"פ דמסרו הכתוב לחכמים וא"כ כל מה שיאמרו חכמים הוא דאין ממש מ"מ כיון דתלי רחמנא כל מה שנראה לחכמים שזה איננו הדר פסול הוא מדאורייתא, אבל כל מה שחכמים ספקים אם הוא דאין לא א"כ עכ"פ אינו נראה בעיניהם שאיננו מהוהר שיהי מסופקים בו א"כ שוב אין כאן אישור אלא הדר הוא, עיי' ומהא דלולב עקום דלקמן כמאורה קשה על פירושו, ועיי' מש"כ לקמן בהגה.

אלא דלענין לולב עקום מצינו **בגמ'** (סוכה לב) דאמרו עקום דומה למגל פסול, ואמר רבא לא אמרן אלא לפנינו אבל לאחריו זהו דבין ברייתו וכשר ואימר רמי לצדדין כלפניו דמי ואמרי לה כלאחריו דמ"י. (וכת' **הרי"ף** (שם טו. ברי"ף) ו**הרא"ש** (סי' יד) דהלכך עבדין **לחומרא** ולכלפניו דמי ומסדוק, וכן נקטו **הרמב"ם** (פ"ח ה"ה), וכן נקטו **השו"ע** (סי' תרמ"ט סי' ח) ומשמע **המ"א** (סי' תרמ"ט סי' ח) דהיינו משום דבכה"ג אינו "הדר", וכן נקטו **הגר"ז** (שם אותיות יח-ט) ו**המ"ב** (שם סי' לו). מבואר דספק בפסול ד' מינים לחומרא, אלא דעיי' **בדעת תורה** (סי' תרמ"ה על סי' ח) שמ"מ יש להכשיר פסול זה בשאר הימים דאין הוי ספק דרבנן וכשר, ועיי' שאף אם נולד הספק ביום ראשון שהוא מדאורייתא, העלה **בניית אפרים** (א"י"ח רס"י מא) דבכה"ג שתלוי בימים יש להקל ביום שהוא רק מדרבנן, ועיי' **בפמ"ג** (סי' תרמ"ט מ"ז סי' ב).

ולע"פ לכאורה נמצאו דברי הפוסקים סותרים, שהרי מצד א' מבואר דפסול של לולב עקום ספקו לחומרא, ולגבי אתרוג שנימוח מבואר שספקו לקולא. ועיי' לחלק בין פסול חסר לפסול הדר, דבפסול "חסר" אתרוג הנימוח אזלינן לקולא משא"כ בפסול "הדר" כולל עקום אזלינן לחומרא דהחמירו חכמים טפי. וכן מבואר **גר"ז** (סי' תרמ"א אות ט) כתב דכתב הרא"ש דהני פסולין מדרבנן הם, כוונתו על פסול חסר ולא על פסול הדר, אע"פ שפסולים אלו נמסרו לחכמים כמבואר לעיל. אולם לפי מה שבאר **החת"ס** הנ"ל לענין אתרוג שנימוח הנ"ל, דכל מה שחכמים מסופקים אם הוא דאין לא א"כ עכ"פ אינו נראה בעיניהם שאיננו מהוהר, י"ל דדוקא לענין דאין אמרו כן כי הו"ל שהסתפקו בה משא"כ בהא דלולב עקום ד"ל דהוי מח' בדין. ועיי' **באשרי** שמ"מ מדברי הפוסקים הנ"ל לא משמע כדבריו שהרי כתבו דמקילין באתרוג שנימוח משום דפסולים אלו דרבנן. ועיי' **באשרי הא"ש** (פלי"א אות לה) ו**הגר"ש** א"ז דספק יבש במשהו בחוטמו פסול, ופסול זה הוא משום הדר כמ"ש **המ"ב** (סי' תרמ"ט סי' ק).

ה. חילוק בין פסול חסר לפסול הדר ושאר פסולים

מענה יוצא דספק בפסול הדר הוי לחומרא וספק פסול חסר לקולא. ולענין ספק מורכב פסול משום "אינו מינו" לדעת **המ"ב** (סי' תרמ"ט סי' ק) וסי' תרמ"ט סי' קמ"ג, במקום ספק שמכין על הרוב שאינם מורכבים ועל הספקים כמבואר **במ"ב** (סי' תרמ"ט סי' ק) ו**בביאור הלכה** (שם על סי' כו ד"ה שדומה), ועיי' עוד **בש"ח** (ח"י ע"מ 144 טור ג). ובמנינו יש לדון אם ניתן לסמוך ע"י, עיי' **בתורת חסד** (סי' לה), ואכמ"ל. וכן שיעור הדי' מינים הם מה"ת והוא בכלל מה שאמרו ששעורים הם הלכה למשה מסיני, כמבואר **בלבו"ש** (סי' תר), ו**בקריית ספר** (לולב פ"ז ה"ה) ו**בחות יאיר** (סי' קצב) ו**בחי"א** (ככל קמ"א אות ב).

אלא דאכתי יש לענין בזה שהרי כבר הביא **המ"ב** (סי' תרמ"ט סי' ק) דנקב שיש ספק אם הברש קיים אזלינן לקולא, דכיון שיש סוברים דאפי' בודאי יש חסרון כשר כל שאין נקב מפולש ובאינו מפולש ואינו חסר בכאיסר כשר, שפיר יש לסמוך ע"י בספק, ועיי' **בחזו"א** (שם סי' ח). והנה משמע לכאורה דלולי הני פוסקים דסמכין עליהם אפי' במקום ספק חסר אזלינן לחומרא. ועיי' לומר דשאני ספק זה הוי כספק חסרון ידיעה ועיי' דוקא בצירוף מקילין, ועיי'.

ו. שתי חכמים חלוקים

ועיי' בגוונא דתרי חכמים חלוקים אם נקודה שחורה שבחוטם נראית לעין וספקו משום פסול הדר כמבואר **בשו"ע** (סי' תרמ"ט סי' ט) אזלינן אחר המחמיר, ואם חלוקים אם האתרוג בכלל חסר אזלינן אחר המקיל כדאיתא **בע"ז** (ו) ו**הארכנו** בזה בסי' ד בגליונות מ"ו ומ"ז, אלא דמבואר **במ"ב** (סי' תרמ"ט סי' יז) לע"פ **הגר"ז** (אות יב) דבכל גוונא יש להחמיר במקום האפשר לחוש לדעת הסוברים (הטור שם ודעימיה לענין אתרוג שנימוח) שכל פסולים אלו מן התורה ספקים לחומרא.

מסקנה דדינא-

העולה לדינא, א' ספק בפסול "הדר" לחומרא, וספק בפסול "חסר" לקולא. ועל כן באופן ששתי חכמים חלוקים אם אחד מד' מינים פסול מדין הדר (כגון אם נקודה שחורה שבחוטם נראית לעין וספקו משום פסול הדר), הולכים אחר המחמיר. ואם חלוקים אם אחד מהמינים פסול מדין חסר, הולכים אחר המקיל. ב' ספק אם הוא פסול מחמת שאינו מינו, כגון מורכב ספקו לחומרא. ג' בשאר הימים אף ספק הדר הוא בכלל ספק דרבנן ולקולא. ד' בכל אופן במקום האפשר לחוש לדעת הסוברים שכל פסולים אלו מן התורה.

להוכיח ממי"ש באבות דר"נ פ"ג וז"ל הוא היה אומר אם נתתה פרוטה לעני ובא שחרית ובא עני אחר ועמד לפניך ערביית תן לו כי איך יודע אם שניהם יתקיימו בידך אם שניהם כאחד טובים ושנאמר בבקר זרע את זרעך ע"כ. ועיי' בכסף חרמים שם. וזה דאמרו וז"ל ללא מה הן גמילות חסדים הנותן פרוטה לעני ומתפלל שלשה פעמים בכל יום תפילתו מתקבלת ברצון ע"כ, דהכוונה כי עיקר גמ"ח הוא לתת פרוטה לעני בכל תפילה ותפילה קודם שיתפלל, ולא יחוש בדתפילה ערביית מעורר הדין, אדרבה תפילתו תקובל ברצון.

והנה ציין לפי כסא רחמים (להלחיד"א) וז"ל שם - לפי מ"ש רבינו הארי"ז ז"ל דאין ליתן צדקה בלילה שהוא דין גמור, לפי פשט הדברים אפשר דלאו דוקא קאמר הכא ערביית, אלא ר"ל מבניי ודכתיב ולערב אל תנח ידך דמתפרש שפיר מבניי. ואם נאמר שרבינו הארי"ז ז"ל לא דיבר אלא לגמרי שלא יעשה שחרית במנחה שנותן לגזר, אבל אם בא עני ושאל בלילה חייב ליתן לו אי"ש, והא קמ"ל דאם עני עמד לשאלו בערביית ר"ל בלילה יתן לו דכשואל חייב ליתן לו. ולפי שיש הרב מהר"י צמח ז"ל דאין כוונת הארי"ז אלא שלא ליתן בלילה בכונה שנותן ביום, אבל ליתן צדקה בכל זמן יש תועלת אי"צ אנו לכל זה.

ובתשובות והנהגות (ח"א סי' תקס"ו) כת' - ושמועת מות"ח אחד שדחה הבאים אלא לקבל כסף ליום שזהו זמן המוכשר לצדקה, אבל לדעת אסור לדחות צדקה, וראוי לחשוש ללאו דלא תקפוץ ידך אם תבעו ולא נתן וכמבואר ברמב"ם [פ"ז ה"ב דמנות עניים], ואם דוחה בלי סיבה שרוצה ליתן לעני אחר רק שרוצה לתת ביום אין בזה היתר כלל. ואף המקובלים אומרים שהצדקה בכל עת מועלת כמבואר בירושלמי שקלים פ"ה ע"י ברכי"י ר"ס רל"ה. ועיי' ראוי להבטיח מיד שעל האמירה מקבל ברכה שנאמר כי בגלל הדבר הזה יברכך, והתנייה לך ביום אם לא צריך עכשיו הכסף. אמנם נ"י שגם המקובלים לא מייירי אלא גבובי צדקה שבה לחלק ולא תבעו, אבל בתבעו אותו נותן מיד, ושוי"מ כן בסידור בית יעקב מהגאון ע"כ.

והנה סברא זו לחלק בין נתנה לגזר לנתנה לעני, הוזכרה נמי בחיד"א [בכסף רחמים] הנ"ל, אלא דלא כת' כן אלא בדרך ואם נאמר, ולא כדבר ברור.

ובשבת הלוי (ח"י א"י"ח סי' ב' סי' ג') כת' ומשעב ענין צדקה בלילה, ע"כ בזה שום פגם אם היא מצוה עוברת ואולי לא גובים רק עכשיו, וכל ענין אין צדקה בלילה אינו אלא ענין סגולי וסודי ע"פ הירושלמי פאה פ"ח ה"ח (דאיתת שם המעשה הלוי' שם הירושלמי בשקלים), ואם צריך ליתן עושה כהלכה.

[נכתב ע"י הרב ש. פ. שליט"א]

פניני מוסר

עבודת ימי הסליחות

עיקר כוונת הסליחות - רק ע"י תשובה - "הנה אחי ורעי צריכין אנהנו למודעי ידיעה בתחילה בקראי שמו סליחות, שהוא על שם שהם קבועים רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא וברוך שמו על סליחות עוונות שימח לנו הבורא יתברך שמו עוונותינו ופשענו שעשינו עד הנה גם נכללים בהם שארי תפילות.

והנה בודאי כל איש ואשה אשר יבואו אל המלך של עולם לבקש מפניו על סליחות עוונותינו בלתי תשובה בלבו, מה כוחו כי יאריך נפשו בתפילות על סליחות עוונותינו וזלת תשובה? הנה בניי זל"ז שואלים: אם אמרת הסליחות! ואומר: הן כבר אמרת! הסליחות! ואינו שם על לב מה בצ"ע אמרת! הסליחות! הלואי שיאמר הבורא ית' שמו הסליחות, וזה א"א וזלת התשובה לכן יהיה האדם בעת אמירת הסליחות לקבל בלבו תשובה גמורה, דהיינו החרטת על העבר וקבלה אלהבא כנ"ל!

י"ומה טוב אם יוכל להוריד דמעות בעת אמירת הסליחות, כי שיערי דמעה לא נעטלו וחביבין הן דמעות של אדם לפני הבורא ית' שמו יותר מכל התפילות, כנוכר בגמ' הקד"י. (ספר ושרש העבודה ג, ה)

אמירת הסליחות בכונה ובמתינות - "סליחות ותחנונים, צריך לאומרם בנחת ובמיתון ובכוונה, ואסור להזכיר י"ג מידות שלא בכוונה". (ברכ"י סי' תקפ"א, והובא בעיני תשובה שם)

נערך ע"י מחבר קונטרס "עבודת חודש אלול וימי הסליחות" מסדרת חודש המועדים

העלון נתרם ל"ע יצחק בן ט"רי ז"ל